

11. Соловьева Т. А. Организация работы с учебником в процессе инклюзивного образования школьников с нарушенным слухом / Т. А. Соловьева // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2011. – № 7. – С. 13-20.
12. Шестакова Е.В., Сорокина Т.В. Возможности инклюзивного образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sibac.info>.

УДК: [376.015.3-056.36 : 159.954.2] : 91

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОРЕКЦІЇ УЯВИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ДОПОМІЖНОЇ ШКОЛИ НА МАТЕРІАЛІ ГЕОГРАФІЇ

Кузнецова М.С.

Донбаський державний педагогічний університет

Наукова стаття присвячена проблемі розроблення та впровадження в навчальний процес допоміжної школи педагогічних умов з метою корекції уяви розумово відсталих учнів на матеріалі географії.

Научная статья посвящена проблеме разработки и внедрения в учебный процесс вспомогательной школы педагогических условий с целью коррекции воображения умственно отсталых учеников на материале географии.

The scientific article is devoted to the problem of elaboration and putting into the educational process of the auxiliary school certain pedagogical conditions with the aim of imagination correction of the intellectually backward pupils on the geography material.

Ключові слова: географія, допоміжна школа, педагогічні умови, розумово відсталі діти старшого шкільного віку, уява.

Ключевые слова: география, вспомогательная школа, педагогические условия, умственно отсталые дети старшего школьного возраста, воображения.

Keywords: geography, auxiliary school, pedagogical conditions, senior intellectually backward children, imagination.

Корекція уяви розумово відсталих дітей як важливої складової всієї психічної діяльності та подальшої соціальної активності особистості є важливим завданням корекційної педагогіки. Робота з формування уяви починається з перших днів навчання дитини у допоміжній школі, але саме у старшому шкільному віці створюються оптимальні умови для подальшого розвитку та вдосконалення умінь учнів допоміжної школи створювати образи уяви, користуватися ними на практиці, що є важливою умовою для їхньої успішної соціалізації у суспільство.

Враховуючи результати проведеного нами дослідження, що ставило за мету визначення особливостей уяви учнів старших класів допоміжної школи, ми можемо стверджувати, що уява досліджуваних знаходиться на низькому рівні створення образів та ситуацій. Відзначалася неповна й часто неточна передача інформативного матеріалу; випадки помилкових визначень взаємозв'язку між об'єктами та описаними ситуаціями. Образи уяви розумово відсталих дітей характеризувалися одноманітністю, стереотипністю, прив'язаністю до пред'явлених еталонів та емоційною бідністю. У процесі відтворення змісту текстів часто траплялися неадекватні привнесення об'єктів та персонажів, а також загублення діяльності – мимовільний перехід на об'єкти та ознаки, які не мали нічого спільного із завданням. Діти вимагали стимуляції уяви та зовнішньої організації їхньої діяльності.

Було також визначено, що уява учнів допоміжної школи з 6-го по 9-ий клас знаходиться фактично на однаковому рівні, що свідчить про недостатню увагу педагогів допоміжних шкіл до значення процесу уяви в пізнавальній діяльності та розвитку цього процесу в учнів. Ми виявили, що процес уяви в учнів старших класів на уроках не розвивається сповна. Крім того, в процесі дослідження було зазначено, що низький рівень розвитку уяви учнів негативно позначається на виконанні ними завдань із географії.

Низькі результати та відсутність динаміки підвищення рівнів розвитку уяви учнів з 6-го по 9-ий клас вказали на необхідність проведення спеціально організованої за роками навчання, систематичної та цілеспрямованої корекційної роботи на уроках географії. Було створено та впроваджено в процес навчання географії спеціальні педагогічні умови з метою корекції уяви, які б сприяли кращому оволодінню навчальним матеріалом розумово відсталими учнями та розвитку їхньої психічної сфери в цілому, і які пройшли апробацію в 6-9-их класах допоміжної школи протягом одного навчального року, зокрема:

- 1) визначення тем у навчальній програмі для допоміжної школи з курсу «Географія» для 6-9-их класів, які найбільше сприяють корекції уяви розумово відсталих учнів;
- 2) використання спеціальної системи вправ для розвитку репродуктивної та творчої уяви учнів на уроках та під час позакласної діяльності з географії;
- 3) дотримання поетапності в розвитку уяви розумово відсталих учнів 6-9-их класів;
- 4) поєднання фронтальної та індивідуальної форм роботи;
- 5) поєднання роботи з корекції уяви на уроках та під час позакласної діяльності з географії;
- 6) формування мотивації розумово відсталих учнів до вивчення географії в допоміжній школі.

Розглянемо сутність визначених педагогічних умов.

Для того, щоб корекція уяви розумово відсталих учнів на уроках географії носила системний характер, **було**

визначено перелік тем із програми для допоміжної школи з курсу «Географія» (1 умова) [4]. Ці теми для роботи на формуальному експериментові було обрано за такими критеріями:

- наявність матеріалу, засвоєння якого вимагає найбільшої активізації уваги (ознайомлення з географією різних країн, природними зонами, океанами тощо);
- необхідність працювати з символічною наочною (картою, планом);
- можливість застосування творчих вправ, типу «Подорож уявленою місцевістю», «Опиши явище природи», «Намалюй тварину, яку уявив» тощо;
- можливості організації продуктивної діяльності учнів (малювання, створення макетів, креслення схем, заповнення таблиць тощо) [3].

На формуальному етапі дослідження **було розроблено та впроваджено в навчальну діяльність із географії спеціальну систему вправ для розвитку репродуктивної та творчої уваги розумово відсталих учнів (2 умова)**. Провідними принципами, закладеними в основу цієї системи, стали:

- спираючись на життєвий досвід учнів. Через те, що джерелом уваги завжди виступає об'єктивна дійсність, система вправ із корекції уваги учнів засновувалася на актуалізації та збагаченні життєвих вражень дітей [2]. Навіть, якщо завдання було націлене на формування в учня образу небаченого ніколи об'єкту, постійно використовувався досвід дитини: «Варан – хижа ящірка. Діти, ви бачили коли-небудь ящірок? Варани такі ж точно, тільки дуже великі.», або «Опади в Сахарі – рідкісне явище. Сахара – одна з найспекотніших пустель світу, тому рослинність тут дуже бідна. Ви знаєте, що трапиться з квітами, якщо не поливати їх влітку?» тощо;
- використання наочності з метою корекції уваги. Більшість вправ передбачала використання символічної чи інших видів наочності. Це сприяло не лише формуванню більш правильних образів уваги, але й їх корекції [5];
- відтворення образів уваги учнів у продуктивній діяльності. Для міцного закріплення матеріалу, після формування образу певного географічного об'єкта чи явища, учні малювали або моделювали його з природних матеріалів.
- зв'язок уваги з основними психічними процесами та емоційно-вольовою сферою. Увага тісно пов'язана з такими психічними процесами як мислення, пам'ять, мовлення, увага, а також з емоціями й почуттями особистості. Розроблені вправи сприяли не лише корекції уваги розумово відсталих учнів, але також і вказаних процесів. Наприклад: «Що трапиться, якщо більше ніколи не піде дощ?» (розвиток уваги, словесно-логічного мислення, мовлення), «Пригадай, які рослини ми бачили в степу?» (розвиток уваги, мовлення, активізація пам'яті), «Познач зону тропіків на контурній карті» (розвиток уваги та уваги) тощо. Крім цього, добираючи географічний матеріал для вправ із корекції уваги розумово відсталих учнів старших класів, було використано доступну дітям інформацію, яка зацікавлювала та створювала в дітей позитивний настрій.

Зважаючи на результати констатувального етапу та мету дослідження, а також спираючись на теорію П.Я. Гальперіна про поетапне формування розумових дій, в експериментальному навчанні **було виділено послідовні чотири етапи розвитку уваги (3 умова)**, зокрема: створення образу географічного об'єкта чи явища; створення композиції; комбінування та перекомбінування образів; відтворення образів через практичну діяльність учнів.

В основу цієї педагогічної умови було взято етапи розвитку уваги, розроблені для розумово відсталих учнів молодших класів [1], проте адаптовані відповідно до змісту географічного матеріалу та вікових особливостей досліджуваних.

На першому етапі навчання головною метою було *формування передумов, необхідних для створення образів уваги*. Учнів навчали бачити правильні образи знайомих географічних об'єктів за елементами (крапками, схемами, частинами предметів), умінню виділяти образ предмета серед інших, відтворювати його через малюнок.

На другому етапі ми ставили за мету навчити розумово відсталих учнів *баченню та створенню композицій на основі наочності*, зокрема: аналізувати об'єкти, ситуацію, виділяти головні та другорядні ознаки, бачити зв'язок між предметами, уміти розміщувати їх на місці, планувати свою діяльність, формувати попередню задумку, вносити нові елементи в уявлений образ.

На третьому етапі головною метою було *формування операційних компонентів уваги*. Дітей навчали прийомам та засобам комбінування та перекомбінування образів.

На четвертому етапі метою виступав *розвиток самостійної словесної творчості та образотворчості розумово відсталих учнів*.

Уточнюючи знання досліджуваних із географії, систематизуючи їхні географічні уявлення, ми навчали учнів розумінню головного смислу в тексті за допомогою інтонації, опорних слів, ілюстрацій, схем, символів. Навчали плануванню, поділу на смислові частини, послідовному викладенню та продуктивному відтворенню. Було важливо, щоб дитина за словесним описом училася бачити зміст, щоб мовлення при цьому виконувало свою планувальну та регульовальну функцію. Через це особливу увагу в завданнях цього етапу було приділено словесній опорі.

Робота за цими етапами проводилася на уроках географії, а також за необхідністю, включалася в позакласну діяльність розумово відсталих учнів.

Одним із провідних принципів корекційного навчання є здійснення індивідуального підходу в роботі з розумово відсталими дітьми. Згідно з цим принципом, було розроблено педагогічну умову, яка полягала в **поєднанні фронтальної та індивідуальних форм роботи (4 умова)**.

Індивідуальна робота на уроках географії охопила дві категорії учнів, серед яких опинилися діти з найбільшими труднощами в оволодінні географічними знаннями та найбільш активні діти, які легко засвоювали матеріал. Першим пропонувалися вправи з корекції уваги, аналогічні до тих, що застосовувалися на уроці, проте в більш простій формі. Значну увагу, при цьому приділялося спільній діяльності вчителя та дитини. Другій категорії дітей пропонувалася додатковий матеріал («Для допитливих»). Робота над ним передбачала оволодіння учнями більшою інформацією з географічної теми,

носила творчий характер та сприяла активізації самостійності дитини під час виконання географічних завдань.

Відомо, що міцне засвоєння географічних знань залежить не лише від правильно підібраних засобів та прийомів у класі на уроці, але й організації позакласної діяльності з географії. Ці дві форми навчання не можуть виступати окремо одна від одної, а повинні гармонійно поєднуватися для забезпечення більшої ефективності навчання.

Поєднання уроків та позакласної діяльності з географії (5 умова) стало наступною педагогічною умовою корекції уяви розумово відсталих учнів старших класів.

Для активізації уяви дітей, формування в них навичок творчої діяльності та здійснення корекції пізнавальної діяльності в цілому, окрім спеціальних методів та прийомів, упроваджених в уроки географії, було застосовано деякі позакласні види робіт, зокрема: організація гурткової та індивідуальної роботи, клубів, географічних вечорів, тижнів географії в школі, проведення олімпіад, вікторин, ігор та усних журналів, створення стінгазет. Підкреслимо, що тематика позакласних занять завжди збігалася з темами в календарних планах із географії.

У психологічній та педагогічній літературі загального та корекційного напрямку показано результати спеціальних досліджень, у яких розкрито роль інтересу в корекційно-навчальному процесі. Корекція психічних процесів, зокрема уяви розумово відсталих учнів під час вивчення географії, неможлива без розвитку допитливості та інтересу до географічних знань. Отже, останньою педагогічною умовою корекції уяви розумово відсталих учнів стало **формування мотивації дітей до вивчення географії в допоміжній школі (6 умова)**.

Для того, щоб викликати в розумово відсталих учнів пізнавальний інтерес до уроків географії, було створено відповідну обстановку, зокрема: сформовано потреби та мотив до вивчення географічного матеріалу, забезпечено навчальний процес додатковою цікавою інформацією та наочними засобами; проведено індивідуальні бесіди; створено ситуації успіху; організовано колективну діяльність учнів; проведено географічні ігри, заохочено учнів оцінкою.

Запропоновані педагогічні умови мають зручну для впровадження в навчальну систему допоміжної школи структуру та дозволяють проводити змістовну роботу з корекції уяви розумово відсталих учнів на матеріалі географії як на уроках так і під час позакласних занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боровик О. В. Формирование воображения умственно отсталых учащихся младших классов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Боровик Олег Владимирович ; Московский Педагогический Государственный Университет. - М., 1999. - 181 с.
2. Зальцман Б. Н. Фантазия та її роль в діяльності людини / Б. Н. Зальцман. - К., 1958. - 78 с.
3. Липа В. О. Вивчення географії України в допоміжній школі / В. О. Липа, Л. К. Одинченко // Дефектологія. - 1998. - № 2. - С. 11-14.
4. Липа В. О. Географія 6-9 класи : програми для допоміжної школи / [упоряд.: В. О. Липа, Л. К. Одинченко]. - Київ : Богдана, 2006. - 63 с.
5. Синьов В. М. Психолого-педагогічні проблеми педагогіки та пенітенціарії. - К.: «МП Леся», 2010. - 779 с.

УДК.: 376.016.811.161.2

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ ДО ОПАНУВАННЯ ГРАМОТИ В ЗАГАЛЬНІЙ ТА СПЕЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Кузьмінська Є.О.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

У статті розкривається проблема підготовки дітей до опанування грамоти у загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі.

Стаття содержить аналіз проблеми підготовки дітей к оволаденню грамоты в общей и специальной психолого-педагогической литературе.

The article analyzes the problem of preparing children to master literacy in psychological and pedagogical literature.

Ключові слова: розумово відсталі діти, навчання грамоти, початкові елементи умінь читати і писати, аналіз і синтез усного мовлення, розвиток фонематичного слуху.

Ключевые слова: умственно отсталые дети, обучения грамоте, начальные элементы умений читать и писать, анализ и синтез устной речи, развитие фонематического слуха.

Keywords: mentally retarded children, teaching literacy, the initial elements of reading and writing skills, analysis and synthesis of speech, development of phonemic hearing.

Навчання грамоти у науково-методичній літературі (А.М.Богош, М.С.Вашуленко, Д.Б.Ельконін, Л.Є.Журова, М.Р.Львов, Л.К.Назарова та інші) визначається як процес формування в дітей початкових елементарних умінь читання й письма на основі вивчення букваря, з використанням спеціальної методики. Методика навчання грамоти це - галузь методичної науки, яка досліджує зміст, методи, форми, шляхи навчання та закономірності процесу оволодіння дітьми